

matchen... Kanske har skolan samma inverkan på pojkar-na som att "göra lumpen". Ett års harvande som man bara väntade på att mucka från. När man sover arbetar man inte med sin identitet och inte när man halvsover heller. Däremot finns det ögonblick då allt "stämmer" och uppmärksamheten är på topp och världen "makes sense". Detta har ganska mycket att säga om makt och inflytande, om truligt motstånd och om mental frånvaro. Var är man egentligen när man går i skolan?

För att identiteten skall kunna förhandlas måste det finnas en aktiv förhandlare. Lundgren laborerar som alla modernitetsteoretiker med ett rationellt subjekt, ett som har "... kontroll över, eller åtminstone kontakt med, anledningarna till sitt eget handlande", säger hon med en hänvisning till Anthony Giddens (1997) på s. 124. Först tänker man, sedan handlar man, alltså. När eleverna skriver sina självpresentationer, blir detta "historier om vad det kunde vara att leva som ung". Dessa historier "legitimerade sig genom – levd eller upplevd erfarenhet..." Om så är fallet är erfarenheten en legitimering av narrationen. Det problematiska med den definitionen är att det intuitiva, det pre-fenomenella, traditionen och vanan; handlingen utan eftertanke och för känslan utan avsikt hamnar i limbo. Det är dimensioner som sällan är tillgängliga för ratio – förnuftet. Är det verkligen det som styr medan smärtan, äcklet, kärleken och kroppen får finna sig, får rätta in sig? Lika väl skulle man kunna hävda att kroppen *gör och känner* en mängd saker som personen sedan får skynda efter med sina föreställningar för att förklara och legitimera. Är det inte, för att tala med Maurice Merleau-Ponty, kroppen som *öppnar upp* rummet, som förvandlar skolkorridoren till en levande värld? Det är kroppen – inte ideologin – som bebor rummet säger han, dels genom att uttrycka det, visa dess potentialer; dels genom att ge det riktning, visa hur man finner sin väg genom det. Den *rör sig* i en "praktognosia" alldeles oberoende av om detta är avsett eller ej.

Lundgren tillämpar – skickligt – ett synsätt som betonar att kultur kan förstås i termer av texter och medvetna föreställningar. Det är gott och väl. Men samtidigt växer nyfikenheten på en postkonstruktivistisk tolkning som lämnar mindre spelrum för den ständigt förhandlande rationella individen. En som tar fasta på kroppsliga vanor, traditioner, ritualer, tingen och det materiella, trosföreställningar, handlingar och all slags irrationalitet. Sådana dimensioner definierar ofta en värld innan tanken ens varit där. Denna närvaro av "det andra", det som Scott Lash i sin senaste bok *Another*

*Modernity: A Different Rationality* (2000) kallat *the ground*, överses lätt när man fäster blicken vid modernitetens medvetet förhandlande individer.

Nu har min recension mynnat ut i en undran inför den kulturella konstruktivismen, den teoretiska utgångspunkten för Lundgrens analys, mer än en kritik av hennes förträffliga arbete. Avsikten är inte att förringa värdet av en god vetenskaplig studie. Men varje undersökning gäller ett utsnitt av den värld i vilken människor lever och sättet att ställa frågor till den får konsekvenser för resultatet. Tron på det ständiga identitetsbygget och de vardagliga omförhandlingarna antyder ett subjekt som är i full kontroll. Möjligen har detta större relevans för den bildade medelklassen som bygger sin självförståelse på idén om att en sådan kontroll alls vore möjlig. Men också i deras liv betyder det vagt artikulera, fysiska och kroppsliga – *the ground* – självklarheter utifrån vilka de handlar, tänker och bygger. Skolan av idag verkar ha jämnat vägen för den läsande medelklassens flickor medan mindre förhandlingsduktiga pojkar får söka sig andra arenor; så får ock barn ur icke-läsande hem, arbetar- och invandrarhem. Vi vet att allt färre pojkar går vidare till högre studier osv. Skolans och Skolverkets tro på reflekterande, fritt förhandlande individer med stor social kompetens har kanske inte förstärkt könsdikotomin så mycket som lagt grunden för en fördjupad social segregation i samhället, bl.a. annat genom att lämna planen öppen för individerna och därmed för bakgrunden, mer än för skolan som social och kulturell arena. Insikterna om denna mekanik vaknar måhända om man följer individerna genom totala livssammanhang, men fördunklas om ser hur de konstruerar en värld i relativ "kulturell friställning".

Jonas Frykman, Lund

Eva Wolf: *Med Charter till Estoril. En etnologisk studie av kulturell mångfald inom modern svensk turism*. Skrifter från Etnologiska föreningen i Västsverige 33. Göteborg 2001. 384 s., ill. English summary. ISBN 91-85838-55-1.

Eva Wolfs avhandling *Med Charter till Estoril* handlar om svensk charterturism. I underrubriken specificeras avhandlingen: En etnologisk studie av kulturell mångfald inom modern svensk turism. Studien förläggs till den postmoderna eller senmoderna epoken, den är ett resultat av etnologisk forskning och den syftar till att

påvisa en mångfald inom charterturismen, vilket man ofta velat förmena denna form av turism. Den kulturella mångfalden syftar inte på etnisk mångfald utan på kulturella strategier bland turisterna. I studien är det svenska turister som möter det portugisiska samhället och den portugisiska historien konkretiserad i orterna Estoril och Cascais vid kusten nära Lissabon, på behändigt avstånd från själva huvudstaden. Begreppet kulturell mångfald är därför något missvisande. Däremot är det fråga om en studie i kulturkontakt, åtminstone sedd ur den ena partens synvinkel, de svenska turisternas.

Etnologisk turismforskning är ingen helt ny företeelse. I Skandinavien har vi visserligen en rätt blygsam forskningstradition bakom oss. Men vi får inte glömma stora namn som Orvar Löfgren och Göran Rosander, som bemödat sig om att se den skandinaviska turismen i ett vitt historiskt perspektiv med olika punkttnedslag analyserade ur olika synvinklar. Speciellt Löfgren har vinnlagt sig om att se på turismens kulturellt sett olikartade uttryck när det gäller t.ex. borgerskapets och arbetarklassens sätt att fira sin semester under tidigt 1900-tal. Även i Norge har man ägnat sig åt turismforskning. Tom Selännemis etnologiska avhandling om finnarnas resor till södern, *Ikuista kesä etsimässä*, utkom 1996; där framhävde han solturisternas längtan efter sitt barndomslandskap, den eviga sommaren. Inom den tyska etnologin har turismforskningen sedan länge varit stark, vilket Eva Wolf är nog så medveten om.

Men det är inte enbart mot denna bakgrund och i dessa traditioner som Eva Wolfs avhandling skall ses och bedömas. Hon anlägger ett mycket vitt perspektiv; det är turistens habitus, turisten som typ, som intresserar, men också det i ett historiskt perspektiv. Nutidens turister undersöks uttryckligen mot bakgrund av den långa europeiska turismhistoria som vi har bakom oss. I denna historia, som Wolf presenterar mycket instruktivt, dyker såväl pilgrimen och resenären som bildnings- och rekreationsturist upp, under olika tidpunkter och under olika samhälleliga förutsättningar.

För att sätta in nutidsturismen i sitt historiska sammanhang presenterar Eva Wolf även en återblick på charterturismens historia. I sammanhanget bör poängteras dels charterturismen rent allmänt, dels Portugaldestinationen i sig. Charterturismen med startskott 1954 med Mallorca som mål och med 20.000 resenärer 1955 hade vid 1970-talets slut resulterat i över 1,2 miljon resor, en siffra som hållit i sig med mindre fluktuationer under de ekonomiska kriser som gått över Europa sedan dess. I Finland har vi 1997 att göra med 1,2 miljon resor

som varat över fyra dagar. Till Portugal har svenskarnas resor riktat sig i ca 100.000 fall per år. Det innebär att Portugal som turistmål intar en inte oförsvarlig position. Portugalturismen skiljer sig ändå kanske något från övrig turism till södern genom att erbjuda besökaren ett rikare kulturellt utbud och rikare historiska scenerier än motsvarande resor till bl.a. Kanarieöarna och Costa del Sol i Spanien. Att orten Estoril med grannorten Cascais dessutom har ett långt förflutet som turistort förhöjer, förutom dess läge invid Lissabon, dess position som intressant rese-mål. Men ändå har man en liten känsla av att valet av just Estoril till undersökningsfält styrts s.a.s. av utomvetenskapliga överväganden, vilket i och för sig inte stör resultatet.

En annan mycket viktig utgångspunkt för Eva Wolf är de teoretiska bidrag som givits om turismen som fenomen överhuvudtaget, om turisternas motiv för sitt resande och om sambandet mellan social bakgrund hos turisterna och deras beteende på semesterorten. Hon upptäcker två huvudfåror, som kort kan karaktäriseras i orden "friheten från" och "friheten till", dvs. uttryckligen definitioner som tar avstamp antingen i att turismen utgör en flykt och frihet från ett ofta "förhatligt" arbetsliv eller alternativt utpekar turismen till en av de få domäner i det moderna livet där människan har frihet att välja och förverkliga sig själv. Denna distinktion gör hon mot bakgrunden av en initierad genomgång av turismforskningen fr.o.m. det massturismens första kritiker tutade ut sitt budskap om den konforme turisten till de senaste inläggen där bl.a. Erik Cohen, Chris Rojek och John Urry velat nyansera bilden av turismen och turisterna samt poängtera också det självskapande elementet inom turistandet.

Skickligt kryssande mellan extremåsikternas Scylla och Charybdis försöker Wolf plocka ut det relevanta ur båda synerna. Ur det konservativt-marxistiska tänkandet hämtas det orubbliga konstaterandet att turisternas sociala bakgrund och liv "därhemma" har relevans för deras turistiska beteende och ur den postmoderna teorbildningen det att turisten också *söker* efter något och organiserar sin semestertillvaro härefter. Den senmoderna tendensen att rucka på gränserna för modernitetens kategoriseringar uppmärksammas också.

Men Wolf själv vänder sig däremot inte mot kategorisering i sig, isynnerhet inte i vetenskapligt tänkande. Vad turisten söker är både individuellt och gruppbetonat och det är detta som hon föresatt sig att reda ut, så att nya mera flexibla kategoriseringar av turisttillvaron blir möjlig. Den kanske starkaste bakgrundsteorin för

henne är idén om turisttillvaron som ett liminalt tillstånd, som omfattar de existerande kulturella sambanden mellan individens temporära extraordinära tillvaro och hennes konkreta personliga vardagliga verklighet. Turisttillvaron, också den en egen form av vardag, blir således en referensram inom vilken det är möjligt att *experimentera* med andra livsmönster, utveckla *annorlunda ideologier* likaväl som att etablera *annorlunda former av social samvaro*, allt detta enligt Victor Turners uppfattning av liminala tillstånd.

Eva Wolf för följaktligen fram den tanken att det är turisternas egna motiv och beskrivningar av sina upplevelser som borde ge svar på frågan varför gemene man idag reser på charterresor och vad de får ut av det och mera specifikt vad de gör under de korta en- eller tvåveckorspassen som resorna i allmänhet omfattar. Utgångspunkten är föreställningen om vad en lyckad semester är och målet att finna olika turiststilar, där stil står för något slag av inre ordning, som individen själv i viss mån skapar. Dessa stilar har hon alltså empiriskt undersökt i den portugisiska turistorten Estoril.

Samverkan mellan guide och turister, mellan värdland och turister, mellan portugisisk kultur och svensk kultur synas härvid i det perspektiv som turisternas berättelser ger anledning till och som författaren, som kännare av båda, kan ge sin initierade analys av. Efter att ha levt tillsammans med turisterna i Estoril under olika repriser och intervjuat ett fyrtiotal Portugalresenärer samt ytterligare erhållit svar på frågeenkäter, men kanske framförallt på basen av den kunskap som uppstått i fria samtal, i närvaron vid olika evenemang och utflykter, har hon kunnat frilägga inte mindre än fem sätt att vara turist på. Denna friläggning sker i avhandlingen etappvis. I kapitlet Turism som kulturellt fenomen: etnologiska perspektiv kommer vi till pudelns kärna. Med underrubriker som En annorlunda vardag, Myten om massturismen, Individuella smakpreferenser och kollektiva mönster, Stilar och ordningsproblem samt Postmodern turism fokuseras problematiken till att göra det möjligt att mejsla fram de olika turiststilarna, som Wolf kallar målet för sin analys. Hon utgår från att det finns en vardag också på turistorten och det är den hon vill komma åt. Hur ter den sig och hur skapar var och en sin egen stil och i vilken mån sammanfaller den med andras turiststil och i såfall på vilka grunder?

Friläggningen av ämnet, turisttillvaron, inbegriper också hur materialet samlats in, främst under fyra resor mellan 1992 och 1994, och vilka metodiska val som genomförts. Det framkommer att Wolfs informanter –

78 allt som allt – i huvudsak kommit från de södra delarna av Sverige, att vissa valt orten Estoril medvetet, medan andra hamnat där på grund av att de förlit sig på de restresor resebyråerna erbjuder. Väl på orten börjar Estorilresenärerna, som yrkesmässigt, socialt och åldersmässigt utgör en heterogen grupp, att utstaka sin vardag allt under det att författaren fortsätter den deltagande observation som hon inlett redan på flygfältet hemma i Sverige. Urvalet av informanter har skett relativt intuitivt: Wolf har velat hitta representanter för olika sätt att fira semester och då har hon med etnologens känsliga blick sett till sociala särdrag och – visade det sig – lyckats få kontakt med ett brett spektrum av turister, allt från 20-åringar till pensionärer, från hålligångare till sådana som sökt vila, från bildningsturistande par till äventyrssökande ensamvargar. Merparten utgjordes av personer i åldern 20–50 år. Man hade här gärna sett en mera sammanfattande presentation av informanterna, varför inte i tabellform. Rekruteringen av informanter skedde enligt olika kriterier, t.ex. på basen av betende: boendet, dvs. val av hotellkategori, kunskapsförvärv, t.ex. i turistlektyr, socialt umgänge, klädsel, deltagande i sociala evenemang som utflykter, dvs. via kategorier genom vilka vi inringar och klassificerar också vår normala vardag. Informanterna har beredvilligt delgivit sina åsikter om turistandet i allmänhet och sin vistelse just i Estoril, däremot har vissa visat en viss obenägenhet för att tala om sin vardag i hemlandet – ett ämne som jag skall återkomma till.

Det är Eva Wolfs avsikt att se hur turisten nyttjar det orten har att bjuda på. I likhet med annan 1990-tals turismforskning undersöker hon t.ex. inte bara kultur-turism utan *turismkulturen* som den yttrar sig i informanternas liv. Hur de organiserar sin turistvardag får henne alltså att indela turisttillvaron i fem turiststilar, som företräds av 1. rekreationsturisterna, 2. kultur-turisterna, 3. kompromissarna, 4. actionturisterna och 5. individualisterna. Framvaskandet av dessa stilar har inte varit lätt och entydigt. En inspirationskälla har varit Erik Cohens turisttyper, enligt vilka han försöker inringa "massturisten" såväl i dess individuella som konforma tappning. Wolf strävar dock bort från begreppet massturism och massturist. Huvudvikten har lagts vid var turisternas egna poängteringar ligger. Då har kultur-turisterna och rekreationsturisterna samt actionturisterna och deras turiststilar varit relativt lätta att belägga. Olika mellanformer som kompromissarna, mellan rekreations- och kulturturismen, och individualisterna som ligger nära såväl upptäckarna bland kultur-turister-

na som äventyrarna bland actionturisterna, har varit svårare att kategorisera, men slutligen har analysen också resulterat i att de fått stå som egna kategorier. Det är fråga om turiststilar där turisterna vägrar att välja, dvs. att inrikta sig på en entydig sysselsättning.

Däremot kan man med begreppet turiststil teoretiskt sett knappast komma åt den kulturkontakt som också sker, emedan turiststilarna enbart inringar den ena parten i kulturmötet. Begreppet stil ses här främst som ett uttryck för den senmoderna människans multipla och fragmentariska identiteter. Att skapa sin stil är därmed ett sätt att skapa och upprätthålla sin identitet också när man befinner sig i rollen som turist. Författarens ambition är därmed att spåra logiken i sådana turiststilar som utbildas på turistorten. Samtidigt väjer hon inte för den personliga aspekten. I analysen talar materialet på ett personifierat sätt trots anonymiseringen av informanterna. Detta gör analysen mycket konkret, platsen, orten och dess särdrag och människornas vistelse i Estoril framträder i klar relief.

Nu täcker Wolfs turiststilar också mycket mera än själva poängteringen av sysselsättningar. Hon förmår t.ex. sammanföra dem med vardagen i hemlandet, med sökandet efter något eget, som t.ex. förknippas med ordet *mysigt* bland rekreationsturisterna och med formspråk och testning av den egna kulturella kompetensen bland kulturturisterna. Hon relaterar till inställningen till historia, där egentligen actionturisterna blir de som företer den romantiska blicken, dvs. det är de som söker efter det genuina och autentiska, medan kulturturisterna kan intressera sig även för modern arkitektur och folklore. Ytterligheterna mellan vila och intensitet står rekreationsturisterna och actionturisterna för. Vardera strävar efter att nå en balans i sin tillvaro på orten men med diametralt olika medel. För vardera finns också målet att känna sig som förnyade vid hemkomsten, ett mål som ligger dolt eller saknas hos kulturturisterna och individualisterna.

Analysen sker etappvis och inte som här i några rapsodiska konstateranden. Varje kategori får sin ingående presentation vad gäller förhållning till orten som sådan, till programpunkter, balansen mellan vila och aktivitet, till reviret som kan reduceras till semesterorten eller sträcka sig till långa exkursioner i området, till stil vid guidningar – ivrigt lyssnande – avståndstagande i visst skede osv. Genom dessa variabler visar Wolf således på den oerhörda variationsrikedom som faktiskt finns vid varje charterresa och som turisterna själva står för och väljer att utstaka. Också viljan till

kontakt med värdlandets representanter, dimensionerna i intresset för landets historia och vardagsliv och frågan om turisternas självreflexivitet tas upp.

Så rullas bilderna av de olika turiststilarna fram som en väv, i form av och med hjälp av informanternas egna beskrivningar och med Eva Wolfs skarpa analys som vägvisare. Det hade möjligen varit till fördel om det mera sammanfattande kapitel Mångfaldens gränser, som tar upp olika utpräglade dimensioner inom turismen, nämligen poängteringen av spänning, bildning och harmoni, hade bildat en introduktion till tematiken snarare än en sammanfattning efter det att stilarna presenterats, som nu är fallet. Då hade en del upprepningar kunnat undvikas. Men i själva analysen träder de olika stilarna mycket tydligt fram i kontrast mot varandra, de får gestalt genom de olika personerna som företräder dem och de får sin pregnans av författarens sökande efter deras underliggande logik.

Eva Wolfs val av överlappande kategorier tyder på djup insikt i det oerhört mångdimensionella i den individuella och kulturella verklighet vi lever i också som turister. Att det gäller för var och en att finna och upprätthålla sin egen stil står klart. Och att denna stil relaterar till något vi är också i hemlandet är lika uppenbart. Däremot strävar Wolf inte till att analysera turistgruppen som grupp och medlemmarnas inbördes relationer, ej heller står egentligen kulturkontakten mellan turist och värdland i fokus, bara önskningsar om och begränsningar till en sådan.

Studien utgår också från att charterturismen är en form av semesterfirande, med ett stort mått av att "lära sig något nytt" i samtliga kategoriers turistiska självförståelse och ambition. Det är i detta sken som också kopplingen till turisternas vardag i hemlandet blir intressant. Det visar sig t.ex. att de unga actionturisterna i hög grad kommer från landsbygden eller mindre orter. Intensiteten i beteendet kan ses som att målsättningen spänning bör levas ut för att semestern skall vara lyckad. Rekreationsturisterna är i allmänhet av en sådan social kategori att deras yrkesliv är ansträngande och krävande. I ett fritidsperspektiv kräver detta dess motsats lugn och ro och umgänge med de närmaste. Kulturturisterna utgör kanske som väntat ett skikt av turister med den högsta sociala statusen i hemlandet, vilket bäddar för ett såväl ekonomiskt som kulturellt bagage – eller kapital – som gör det möjligt och eftersträvansvärt för dem att fördjupa sin livsstil också på turistorten. Det historiska och kulturella utbudet på orten blir ett glatt måste. Att det sker med ett visst mått av asketism är en intressant

iakttagelse och likaså att avsikten kanske inte är kontemplativ, i varje fall inte på det sätt som den kan vara hos individualisterna. Att söka sig själv är motivet för vissa, att leva ut sig själv är motivet för andra.

Wolf strävar i sin studie efter att kategorisera turiststilarna enligt den överordnade målsättning som de företer. Därutöver fungerar också distinktionsmekanismer samtidigt som överordnade ideologier och livsideal som t.ex. de klassiska bildningsidealen samt känn dig själv-mottot. För yngre kategorier infiner sig ofta önskan om att "någonting bör hända". I varje turiststil finns ett mått av spänning, bildning och harmoni, men en harmoniorienterad, bildningsorienterad eller spänningsorienterad semester bildar det oaktat tre olika huvudsakliga målsättningar som man strävar till. Men kombinationen av de övriga elementen väljer turisten ganska fritt. Det är ur dylika kombinationer som Wolfs fem turiststilar vuxit fram. Också logiken i dem eftersträvas; här hittar hon t.ex. vissa nyckelord som gäller för de olika turisstilarna: utöver *mysigt* hos rekreations-turisterna, *roligt och kul* för actionturisterna, *lagom* för kompromissarna och *förstå* för individualisterna.

Därvid blir det också här platsen för att återföra diskussionen till det teoretiska planet. Man kan som Eva Wolf gör referera till de olika makroteorierna om turismen genom deras fokusering på olika slag av kronologiska turisttyper, där den premoderna resenären avlöses av mass-turisten och sedermera av den mera individualistiska post-turisten. Outtalat ligger då ett antagande att olika samhällstyper föder olika slag av turister. Att de senare typerna dock inte helt ersätter de förra har metateorierna sällan uppmärksammat. Det är därför Wolfs stora förtjänst att genom en empirisk analys ha visat att olika typer eller som hon kallar dem, turiststilar lever sida vid sida, samtidigt som de fortsättningsvis har starka tangeringspunkter med hur bakgrundssamhället – och för all del också mottagarländernas – sociala struktur kristalliserar sig. En analogi till postturismens uppdykande är såväl den nya medelklassens framväxt och en härmed sammanhängande större vikt vid ett mera komplext kunskapsideal. Wolf poängterar hur individerna själva genom sina semestermotiv och förväntningar och därur utkristalliserade mönster i det turistiska beteendet undandrar sig makroteoriernas ensidiga fokus på en viss typ. Därmed opponerar hon sig också mot t.ex. de tyska etnologerna Regina Römhild och Sabine Sünwald, som ser turisternas beteenden mera som förväntade och därmed också typiska svar på vad som erbjuds av turistindustrin. Då

är det turistindustrin som ett samhällsrelaterat fenomen som författaren vill rädda turisterna ur.

Att människorna själva är med om att skapa sina upplevelser motsäger dock inte det faktum att turismen såsom den utvecklats och utvecklar sig också strävar till både att med medvetna strategier och med utvalda program erbjuda olika slag av upplevelser och att härmed ge ett ramverk, som det kan vara svårt att gå utanför. Detta faktum kunde ha poängterats något mera, för ramarna sätter nog trots allt relativt snäva gränser för vad man kan uppleva, t.ex. hur djupt man kan komma in i ett främmande lands kultur. Det är ju en omöjlighet att blunda för det faktum att alla är turister. Att många också söker en backstageupplevelse är snarare ett bevis för medvetenheten om turistindustrins strategier än enbart ett sökande av autenticitet i sig.

En annan fråga är huruvida de olika turiststilarna "alltid" levt sida vid sida eller om det är fråga om turiststilar också inom charterturismen som trots allt på något sätt avlöst varandra eller som haft eller får olika poängteringar under olika tider. Ingenstans i Wolfs avhandling förekommer någon hänvisning om vilken stil som övervägde i Estoril. Av turistmålets karaktär och resenärernas bakgrund kan man kanske sluta sig till att de var tämligen jämnt fördelade, så att ingen kategori var i övervikt. Vid andra chartermål är förhållandet säkert ett annat. Däremot kan troligen Wolfs alla fem kategorier i *någon* mån påträffas överallt. Vad gäller den tidsmässiga variationen pekar vissa faktorer på att den individualistiska turiststilen skulle kunna tänkas öka. Detta skulle i så fall ingå som ett led i senmodernismens poängteringar av individ, självförverkligande och valmöjligheter. Det kunde också betecknas som någonting nytt ifall det som tidigare snarast varit originellt ökar till att bli den största kategorin.

Wolf för i ett av sina slutavsnitt om turiststilar och sociala miljöer diskussionen tillbaka till relationen mellan bakgrundsfenomen som social tillhörighet hemma, generationstillhörighet, könstillhörighet samt frågan om förhandlingar mellan semesterparterna och semesterparen, en fråga som också måste ingå i vardagen därhemma. Då öppnar sig vissa emancipatoriska perspektiv: den kvinnliga turisten är inte udda och opassande – åtminstone inte i Europa – parternas gemensamma stil kan vara en kompromiss mellan någon eller några av de fem turiststilarna eller åtminstone av sådana som ligger nära varandra. I denna förhandling syns de två könen vara relativt jämbördiga. Behandlingen av denna fråga är, som av informanternas semesterfirande över-

lag, mycket konkret och såtillvida tillförlitlig åtminstone vad gäller Estorituristerna. Ett mycket intressant och för etnologin viktigt klarläggande är också att någon definitiv klassutjämning är det i turismen inte fråga om, snarare är det så att sociala och ekonomiska mönster fortfarande levs ut på ett subtilt men civiliserat sätt. Ett uppmärksammande av gruppspekten hade säkert givit detta perspektiv ytterligare innehåll.

Upplevelsespekten och variationsbredden är således viktiga teman i Eva Wolfs avhandling. Vad man upplever är alltså beroende på både disposition, habitus och föreställningar om vad som utgjorde en lyckad semester. Att upplevelsespekten också utgör något som står i fokus för turistindustrin får som sagt inte helt glömmas. Det turisterna erbjuds är – trots att de förhåller sig på ett nyanserat sätt härtill – fortfarande ett led i medvetna strävanden inom en starkt expanderande industri. Samtidigt finns det därför i fråga om fenomen inom senmodernismen också andra intressanta aspekter att peka på utöver den ökande individualismen och bricolaget. Historien som spegel och fond och det urbana rummet som yta och fasad är en tematik som inte kan förbigås när det gäller just fenomen och upplevelser som uttryckligen tar fasta på det historiska, en tematik som Orvar Löfgren tog fasta på i ett anförande under den internationella SIEF-kongressen i Budapest i år. I motsats till det fantastiska är också vardagsproblematiken på turistorten intressant. Vardagen på turistorten har sina helt bestämda yttre ramar, som man kan följa eller strunta i, men oberoende av om man struntar i dem blir det sällan kaos, vilket negligering av vardagsrutiner hemma resulterar i. Därför är också det faktum att turisterna blir "betjänade" värt att uppmärksamma. Denna fråga hänger kanske också samman med oviljan att beskriva sin vardag hemma: enligt den karnevalistiska logiken skall den sociala ordningen i viss mån vara upp och nedvänd. Eva Wolfs avhandling är föredömlig i det att den inte negligerar sociala skillnader bland svenska turister utan tvärtom tar med dem som förklaringsgrund. Ytterligare en intressant fråga är väl också hur pass åldersbundna de olika turiststilarna är och därvid också frågan om hur 'trogen' man blir sin turiststil; också de kan i någon mån tänkas avlösa varandra i ett långt turistiskt levnadslapp.

Trots dessa små randanmärkingar och på basen av den allmänna översikten, vill jag framhålla att Eva Wolfs avhandling är djuplodande, nyanserad och – trots vissa rundtrampningar och överdrifter i stiljämföringen på några få ställen – ett mycket välkommet bidrag till

turismforskningen i Norden. Den bygger på en uppfattning som ger varje turismform och varje turist en integritet förutan vilken en vetenskaplig analys inte kan företas. Den visar på att vissa klichéer både inom turismforskningen och det allmänna medvetandet tål att synas i sömmarna för att vi skall få en bättre bild av ett så viktigt och allmänt fenomen som turismen. Avhandlingen *Med charter till Estoril* strävar efter att klarlägga det märkliga i att nordbor och andra europeer förflyttar sig multals i luftburna färskoster för att bo och ströva omkring på annan ort i en eller två veckors tid för att ... ja, kanske upptäcka det andra och sig själv. Att detta sker via kropp och själ är närmast självklart; att det sker med olika poängteringar har författaren klart visat. Behovet att förankra sig till en viss plats följer alltid vissa kulturellt specifika mönster. Eva Wolf har bidragit till bilden av hur turister av idag förankrar sig. Genom det djupa historiska perspektivet, genom jämförelsen mellan olika stilar, den etnografiska noggrannheten i analysen och stort fokus på den sociala och kulturella kontexten framstår bilden klar, exemplifierad i den idylliska orten Estoril.

*Anna-Maria Åström, Åbo/Helsingfors*

Marko Lamberg: *Dannemännen i stadens råd. Rådmanckretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden*, Stockholmia förlag, Stockholm 2001. 423 s., ill. English summary. ISBN 91-7031-114-5.

Att på våra breddgrader forska om den inre sociala strukturen och den politiska kulturen i nordiska medeltidsstäder är högst ovanligt. För storstäderna på kontinenten – för Venedig, Florens, Lübeck och Paris, med flera metropoler – är dylik forskningsinriktning måhända vardagsmat på akademierna ifråga, men inte för städer som Malmö eller Bergen. De flesta svenska historiker har väl dessutom tagit för givet att det är omöjligt att göra mycket mer än att skrapa på ytan i detta ämne. Mängden bevarat källmaterial från nordisk medeltid är begränsat och i allmänhet otillräckligt för djupgående sociala analyser.

Nu har likväl en finsk forskare, Marko Lamberg vid Jyväskylä universitet, gripit sig verket an. Resultatet är en avhandling med titeln *Dannemännen i stadens råd. Rådmanckretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden*. Det är en detaljerad analys av tre städer: Stockholm, Malmö och Bergen under perioden från ca 1350